

REFLECȚII ASUPRA INTERPREȚĂRII ETNICE A COMPLEXELOR ARHEOLOGICE

În literatura postbelică de specialitate, mai ales în cea sovietică, discuțiile ce atingeau problematica etnică în sfera de acțiune a arheologiei erau cele care vizau procesele de etnogenază. Cercetarea acestora din urmă devenise un „privilegiu” al arheologiei și lingvisticii, iar etnologia, care ar fi trebuit să dețină rolul central în acest caz, era lăsată în umbră. În istoriografia sovietică, studierea problemei primește o intensitate deosebită în primele trei decenii de după cel de-al doilea război mondial. Merită să amintim, în acest context, un interesant articol semnat de etnologul S.A. Tokarev în 1949, în care acesta realizează o analiză critică a metodelor de cercetare a procesului de etnogenază, punând accent pe critica surselor și necesitatea colaborării izvoarelor arheologice, lingvistice, antropologice și etnografice. Celui din urmă tip de izvoare, autorul îi acordă un rol primordial, neacceptând însă doar utilizarea izolată a acestora. Pentru Tokarev, problema etnogenezei prezintă „o sarcină extrem de complicată a cercetării acelor elemente, din care s-a alcătuit o populație dată și cultura ei, cât și acelor procese istorice, în rezultatul cărora s-a constituit și s-a dezvoltat aceasta”¹. În general, prin etnogenază se concepea un proces permanent de transformare a comunităților etnice, care se manifestă prin grad diferit de intensitate, cunoscând evoluții lente, dar și „crize etnice”, ori etnia este, în mod obiectiv, într-o perpetuă stare de metamorfoză.

Referindu-se la utilizarea materialului arheologic în cercetările etnogenetice, Tokarev atrăgea atenția asupra complexității pe care o provoacă caracterul „arheologizat” al vestigiilor culturale ce reprezintă o parte a unei culturi nonfuncționale, izolate de purtătorii săi. Etnologia a demonstrat deja că o cultură materială comună poate corespunde mai multor comunități etnice diferite și, invers, în cadrul unui singur etnos pot funcționa mai multe tipuri de cultură materială². Așadar, pentru o elucidare mai clară a procesului etnogenetic, este necesară o colaborare a surselor arheologice cu celelalte izvoare³.

În problematica etnogenezei, Tokarev acordă un rol-cheie (nu însă și exhaustiv) surselor etnografice, dat fiind faptul că pentru elucidarea procesului de formare a unui popor este necesară, în fond, clarificarea genezei și dezvoltării aceluși aspect cultural, prin care cu preponderență se caracterizează poporul dat, aspect care asigură individualitatea fiecărei etnii⁴. Astfel,

¹ S.A. Tokarev, *K postanovke problem etnogeneza*, în *Sovetskaja Etnografija*, 3, 1949 (în continuare: Tokarev, *K postanovke*), p. 15.

² *Ibidem*, p. 20.

³ *Ibidem*, p. 21.

⁴ *Ibidem*, p. 24.

etnologiei trebuie să-i revină rolul primordial în cercetarea etnogenezei, fapt deseori ignorat și în zilele noastre. Autorul clasifică materialul etnografic pus la dispoziția cercetărilor etnogenetice în trei grupe:

1. legende etnogonice;
2. componența geneonimică a comunității;
3. cultura materială și spirituală.

În ce ne privește, vom expune poziția lui Tokarev față de ultima grupă, primele două neavând o reflectare directă în materialul arheologic. Așadar, autorul opinează că „cele mai bune rezultate ni le oferă, de obicei, analiza culturii materiale atât grație variabilității și diversității neobișnuite a formelor sale, cât și prin impactul puternic și evident al tradiției, care condiționează păstrarea pe durată mare de timp a particularităților stabilite”⁵.

Concluziile trasate de autorul citat rămân a fi destul de actuale, chiar după scurgerea unei jumătăți de secol:

1. Rezolvarea problemei etnogenezei este imposibilă fără a se lua în considerație toate aspectele procesului etnogenetic și fără a se corobora toate tipurile de surse, ținând cont că acestea nu au o valoare identică. Izvoarele scrise sunt destul de problematice, dat fiind spiritul subiectiv și etnocentrist al autorilor vechi. Materialul arheologic, deși poate evidenția o continuitate culturală pe un teritoriu anume, anumite legături culturale cu teritorii învecinate, nu este în stare să ne ofere un răspuns satisfăcător la problema pusă în discuție;

2. Etnia se caracterizează printr-o multitudine de criterii, constituind un complex de particularități ale vieții de zi cu zi, ale culturii materiale și spirituale, ce s-au conturat în procesul evoluției istorice. În analiza originilor etniei, deci, este necesară o elucidare a tuturor acestor particularități, stabilindu-li-se geneza și evoluția;

3. Doar etnologia, știința care studiază particularitățile etnice ale comunităților umane este în stare să propună o soluție mai veridică pentru chestiunea etnogenezei fiecărui popor în parte, într-o colaborare strânsă, desigur, cu arheologia și alte științe istorice⁶.

Același autor va semna, în colaborare cu Ceboxarov, un alt articol în 1951, ca semn de „solidaritate” cu enunțarea tezelor anti-marxiste ale lui Stalin. Pe lângă balastul ideologic, pe care erau obligați să-l accentueze, cercetătorii reactualizează aceeași problemă. În continuare se acordă un mare rol „tradiției etnice” în constituirea trăsăturilor cultural-cotidiene specifice etnosului, tradiție care reprezintă prin sine „păstrarea îndelungată a anumitor deprinderi,

⁵ *Ibidem*, p. 31.

⁶ *Ibidem*, p. 36.

cunoștințe, idei etc., care supraviețuiesc mai multe etape ale evoluției istorice”⁷. Printre manifestările culturale legate de „tradiția etnică” se enumără diferite forme de cultură materială și spirituală: tipurile de unelte, așezări, locuințe, mijloace de transport, alimentație, veselă, port, trăsături specifice ale ritualurilor, credințelor, artei populare etc. În rândul trăsăturilor respective, un rol deosebit l-ar avea registrul de sisteme ornamentale și al pieselor de podoabă, cât și alte detalii ce pot reflecta gusturile și obișnuințele estetice populare elaborate pe parcursul secolelor⁸.

În scopul elucidării problemelor paleoetnologice, autorii subliniază necesitatea analizei tipurilor cultural-gospodărești și a regiunilor istorico-etnografice, or studierea constituirii acestora din urmă ar însemna și cercetarea formării etniilor-componente ale acestei regiuni⁹. Se mai pune de asemenea un accent deosebit pe analiza complexă a surselor etnografice și a celor arheologice, presupunându-se că „regiunilor istorico-etnografice le corespundeau, probabil, în unele cazuri, grupuri culturale înrudite evidențiate arheologic, iar comunităților etnice – anumite culturi arheologice”¹⁰.

Debarasarea, în mare măsură, de povara dictatului ideologic stalinist a permis crearea unui anturaj mai favorabil dezvoltării polemicilor în mediul etnologilor și arheologilor. Gellner, pe bună dreptate, „depista” o „mică revoluție” în etnologia sovietică în anii '60 ai secolului trecut sub influența „dezghețului” marcat de I. Bromlei, S. Arutiunov, L. Klein etc.

De un spirit critic evident dă dovadă, spre exemplu, arheologul Trețjakov, care atrage atenția asupra fondului factologic insuficient deținut de arheologie, din care motiv nu se reușește o soluționare mai corectă a problemelor etnogenetice. Autorul definește cultura drept o totalitate de elemente materiale și spirituale, în care se reflectă nemijlocit particularitățile etnice, în rândul cărora plasează tehnicile specifice de construcție a locuințelor, formele portului și ale pieselor de podoabă, specificul ritualului funerar, motivele ornamentale, ca elemente etnodiferențiale¹¹.

Merită atenție opinia cercetătorului în conformitate cu care rolul criteriilor ce definesc grupurile etnoculturale variază de la epocă la alta. Astfel, pentru epoca eneolitică și a bronzului, rolul central i s-ar atribui decorului ceramic, element care își pierde caracterul obligatoriu și exclusiv ca criteriu pentru comunitățile etnoculturale din epoca fierului¹². Pentru epoca respectivă

⁷ S.A. Tokarev, N.N. Ceboxarov, *Metodologija etnogeneticeskih issledovanij na materiale etnografii*, în *Sovetskaja Etnografija*, 4, 1951, p. 13.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 16.

¹⁰ *Ibidem*, p. 21.

¹¹ P.N. Trețjakov, *Etnogeneticeskij process i arheologija*, în *Sovetskaja Arheologija*, 4, 1962 (în continuare: Trețjakov, *Etnogeneticeskij process*), p. 6.

¹² *Ibidem*.

ar fi, deci, necesară utilizarea întregului complex de indicii și analiza detaliată a acestuia, conturându-se toate variantele locale ale culturii ce pot fi caracteristice unei singure comunități etnice.

În genere, pare a fi indubitabilă veridicitatea abordării lui Briusov, susținută și de Tretjakov, conform căreia problema corespunderii sau necorespunderii culturii arheologice cu o comunitate etnică trebuie rezolvată diferențiat în funcție de epocă¹³. O altă supoziție care prezintă interes este cea în conformitate cu care procesele de diferențiere și partajare etnică în epoca fierului cedează locul celor de integrare, asimilare și consolidare etnică. În cadrul cercetărilor etnogenetice pentru această epocă nu este indicată limitarea la analiza unei singure culturi arheologice sau grup etnic, ci trebuie să se studieze fenomenul în proporții mai largi, luându-se în considerație toate procesele istorice, prin care s-a realizat acesta. Astfel, în cadrul studiului culturii unei comunități etnice vechi, este necesară și analiza comunităților învecinate¹⁴.

Cercetătorul Briusov, aducându-și aportul la studierea problemei, o „adaptează” la condițiile perioadei anterioare epocii metalelor. Autorul susține că arheologia poate stabili prezența unui șir de indicii, care ar mărturisi despre existența unor legături strânse între reprezentanții unui etnos¹⁵. Schimbarea unei culturi arheologice într-un cadru teritorial vast are nevoie de o durată mare de timp, iar expulzarea ori nimicirea întregii populații în astfel de condiții este imposibilă¹⁶, legitate care poate fi valabilă și pentru cercetările paleoetnologice.

Printre exigențele metodologiei cercetării problemei, cea mai „insistentă” este analiza critică a surselor, în special a celor narative, cât și necesitatea unor eforturi colective ale etnologilor, arheologilor, lingviștilor îndreptate în această direcție¹⁷. Se mai sublinia necesitatea unor elaborări metodologice speciale pentru chestiunea corespunderii complexelor arheologice cu comunitățile etnice în perioadele mai recente (epoca târzie a fierului, faza timpurie a perioadei medievale), ori probabilitatea acestei corespunderi crește în funcție de vechimea culturilor¹⁸, fapt care nu contravine

¹³ *Ibidem*, p. 7.

¹⁴ *Ibidem*, p. 15.

¹⁵ A.I. Briusov, *Čto nado ponimat' pod etničeskimi obšnosteami v arheologii i ih značenie dlia problemy proižoždennia drevnih i sovremennyh narodov*, Moskva 1964, p. 3.

¹⁶ *Ibidem*, p. 4.

¹⁷ A.L. Mongait, *Arheologičeskie kul'tury i etničeskie obšnosti*, în *Narody Azii i Afriki*, 1, 1967, p. 62-64.

¹⁸ I.S. Kamenetskiy, *Arheologičeskaja kul'tura – ee opredelenije i interpretacija*, în *Sovetskaja Arheologija*, 2, 1970.

supoziției că suprapunerea culturii arheologice cu etnia nu poartă un caracter obligatoriu în toate cazurile¹⁹.

Analizând comparativ tipologia etnologică și arheologică a culturii, G. Markov opina că „tipul cultural-gospodăresc determină, într-o oarecare măsură, complexul descoperirilor tipice unei culturi arheologice concrete, iar apartenența la o etnie și la o regiune istorico-etnografică determină particularitățile elementelor complexului (tipurile de ceramică, registre ornamentale etc.)”²⁰. Aspectul etnic al culturii arheologice prezintă interes nu atât prin sine însuși cât printr-un context mai larg, marcat de prezența unor legături în cadrul complexului cultural integral al unei societăți ori regiuni, prin trăsăturile culturii exprimate arheologic pe de o parte, iar pe de alta prin acele trăsături, care evidențiază specificul etnic²¹. Aceiași autori, sub influența teoriei etnosului a lui I. Bromlei, sesizau că în calitate de indicator diagnostic etnic nu poate fi utilizat vreun element izolat al culturii arheologice, iar în unele cazuri nici chiar complexe întregi nu se pot utiliza în acest sens²².

Perioada marcată de aceste polemici în arheologie și etnologie pare să dea un suport substanțial în evoluția ulterioară a problemei puse în discuție. Un impuls deosebit a fost provocat și de apariția lucrării lui V.F. Gening, *Procesele etnice în epoca primitivă*, publicată la Sverdlovsk, în 1970. Nu intenționăm să analizăm cele expuse în respectiva lucrare, dar ne atrage atenția încercarea autorului de a reconstitui procesele etnice din vechime într-o strictă conformitate cu tezele clasicilor marxism-leninismului. Această „atașare” categorică a generat critici aprige îndreptate împotriva acestei lucrări, chiar în perioada sovietică. Oricum, ideea unei analize diferențiate a acestui tip de procese în cadrul diverselor faze de dezvoltare social-economică a comunităților umane este bine argumentată și ignorarea ei nu ar fi binevenită²³. Ulterior, același cercetător își va dezvolta concepțiile sale în alte lucrări de sinteză²⁴, pe paginile cărora își va găsi reflectare și problematica etnică în arheologie.

Perioada cuprinsă între anii '70-90 a fost marcată de apariția unor lucrări de sinteză importante în etnologie și arheologie, în care problematica pusă de noi în discuție ocupa un loc mai modest. Această perioadă a asigurat o

¹⁹ L.S. Klein, *Problema opredelenia arheologičeskoj kul'tury*, în *Sovetskaja Arheologija*, 2, 1970 (în continuare: Klein, *Problema*), p. 49.

²⁰ G.E. Markov, *Problema sravnitel'noj arheologičeskoj i etnografičeskoj tipologii kul'tury*, în *Problemy tipologii v etnografii*, Moskva, 1979, p. 152.

²¹ S.A. Arutiunov, A.M. Chazanov, *Arheologičeskije kul'tury i hozjaystvenno-kul'turnyje tipy: problema sootnošenija*, în *Problemy tipologii v etnografii*, Moskva, 1979, p. 141.

²² *Ibidem*, p. 142.

²³ V.F. Gening, *Ėtničeskiy process v pervobytnosti*, Sverdlovsk, 1970.

²⁴ *Idem*, *Objekt i predmet nauki v arheologii*, Kiev 1983 (în continuare: Gening, *Objekt*); *Idem*, *Struktura arheologičeskogo poznania*, Kiev, 1989 (în continuare: Gening, *Struktura*).

evaluare a întregului fond factologic de care dispun ambele științe, situație generată de creșterea volumului fondului respectiv. Același context crea condiții pentru evoluția și fundamentarea bazei teoretice. În etnologie se pun bazele unei teorii bine structurate și argumentate a etnosului, grație eforturilor remarcabilului savant I. Bromlei, care în lucrările sale realizează o analiză complexă a structurii etnosului, a proceselor etnice și a culturii prin funcțiile sale etnice²⁵, analiză recunoscută drept actuală și în zilele noastre²⁶. Deși se referă puțin la problematica etnoarheologică, realizările sale teoretice pot oferi un fundament fertil pentru rezolvarea acesteia. De asemenea, merită atenție realizările teoretice din arheologia sovietică, care cunosc o nouă etapă după traducerea în 1983 a lucrării lui Jean-Claude Gaden, *Arheologia teoretică*²⁷. Printre teoreticienii arheologiei din respectiva perioadă îi putem evidenția pe amintii deja V. Gening și L. Klein²⁸. Încercările de interpretare etnică a materialului arheologic nu lipsesc nici în perioada numită. În acest sens este relevant articolul lui Kožin, în viziunea căruia un indiciu etnic fundamental, care se reflectă destul de clar în complexe arheologice, este sortimentul ceramic, cu toate elementele sale: formele, decorul, tehnologia²⁹. Nu putem să trecem cu vederea nici lucrarea unuia din cei mai influenți etnologi sovietici, S. Arutiunov, *Popoare și culturi. Dezvoltare și interacțiune*, publicată în 1989, în conținutul căreia chestiunea corelării dintre cultură arheologică și etnie ocupă un loc însemnat³⁰. Autorul insistă ca problema respectivă să fie preluată și adaptată noilor realizări teoretice ale etnologiei, în cadrul cărora un șir de principii și postulate au fost recunoscute drept depășite și nefundamentate. Asupra aceluiași lucru atrag atenția și alți cercetători³¹.

Pe lângă lucrările de sinteză cu caracter teoretic, atragem atenția asupra unor sinteze care se referă la anumite spații și comunități concrete. Unele din ele conțin și aspecte ale problematicii ce ne interesează și constituie exemple relevante de reconstituire a situației etnice în antichitate, pe baza coroborării surselor arheologice, istorice, lingvistice. Dintre acestea evidențiem monografia arheologului moscovit A.I. Meljukova și pe cea a cercetătorului chișinăuian I. Niculiță³². În lucrarea profesorului I. Niculiță se observă o tendință

²⁵ I.V. Bromlei, *Ėtnos i ėtnografija*, Moskva, 1973 (în continuare: Bromlei, *Ėtnos*); Idem, *K tipologizatsii ėtničeskikh processov*, în *Problemy tipologii v ėtnografii*, Moskva 1979; Idem, *Očerki teorii ėtnosa*, Moskva, 1983.

²⁶ A.P. Sadohin, *Ėtnologia*, Moskva, 2006.

²⁷ J.C. Gaden, *Teoretičeskaja arheologia*, Moskva, 1983.

²⁸ Gening, *Objekt*; Idem, *Struktura*; Klein, *Problema*.

²⁹ P.M. Kožin, *Značenie keramiki v izučanii drevnih ėtnokul'turnyh processov*, în *Keramika kak istoričeskij istočnik*, Moskva, 1989.

³⁰ S.A. Arutiunov, *Narody i kul'tury. Razvitie i vzaimodejstvie*, Moskva, 1989.

³¹ R. Its, *Vvedeniye v ėtnografiju*, Leningrad, 1991, p. 119-121.

³² A.I. Meljukova, *Skifija i frakijskiy mir*, Moskva, 1979; I.T. Niculiță, *Severnye frakijcy v VI-I vekah do n.e.*, Kișinev, 1987 (în continuare: Niculiță, *Severnye frakijcy*).

fundamentată de a utiliza fondul teoretic al etnologiei în argumentarea reconstituirilor înfăptuite pe baza coroborării tuturor surselor existente³³.

O abordare într-o măsură oarecare diferită distingem în literatura științifică occidentală. Trebuie să recunoaștem, că în cadrul acesteia problematica este analizată în majoritatea cazurilor unilateral, fapt care își are avantajul său. O problemă intens discutată aici o constituie fenomenul etnicității, care reprezintă o „decizie, pe care un grup uman o poate lua de a se prezenta pe el însuși fie sieși, fie altora cu ajutorul unor mijloace simbolice ca purtător al unei anumite identități culturale”³⁴. S. Jones, care se preocupă de problema etnicității în arheologie, menționa că etnicitatea în trecut ar fi fost tot atât de învăluită în relații social-economice pe cât este și în zilele noastre, schimbându-se doar condițiile istorice și conceptele idiomatice prin care se exprimă caracterul etnic³⁵.

La fel ca și în istoriografia sovietică, depistăm o abordare specifică pentru diferite epoci a problematicii etnice³⁶. Același autor, împreună cu Barth, susținea că grupurile etnice nu pot exista în chip izolat, ci doar în interacțiune și contrast cu alte grupuri etnice³⁷, legitate formulată și la autorii est-europeni³⁸. Merită atenție și importanța acordată vieții cotidiene atât de către cercetătorii occidentali, cât și de cei sovietici. Bentley, spre exemplu, afirma că vectorul ce unește cultura și etnicitatea trece prin activitatea de zi cu zi³⁹, supoziție ce se armonizează cu teza lui Bromlei, conform căreia cea mai mare încărcătură etnică o are cultura vieții cotidiene sau cea tradițională⁴⁰. În acest sens, Florin Curta ține să afirme că „rutina activităților zilnice mai degrabă decât experiențele dramatice ori acțiunile politice constituie câteva dintre temele principale ale acestei direcții de cercetare”⁴¹.

Referitor la reflectarea fenomenului etnic în „realitățile” arheologice, în literatura occidentală contemporană se conturează opinii destul de interesante. Așadar, pentru unii cercetători, în cadrul materialului arheologic își pot găsi reflectare anumite trăsături culturale specifice utilizate conștient în procesul

³³ Niculiță, *Severnye frakijcy*, p. 82.

³⁴ Florin Curta, *Considerații privind conceptul de caracter etnic (etnicitate) în arheologia contemporană*, în *Arheologia Medievală*, IV, 2002 (în continuare: Curta, *Considerații*), p. 5.

³⁵ S. Jones, *Archaeology and Ethnicity. Constructing Identities in the Past and the Present*, Southampton 1994, p. 79 (apud Curta, *Considerații*, p. 6).

³⁶ R. Wenskus, *Stammesbildung und Verfassung. Das Werden der frühmittelalterlichen Gentes*, Köln, 1961, p. 14-18, 75-76, 140, 323, 378-379 (apud Curta, *Considerații*, p. 10).

³⁷ Curta, *Considerații*, p. 10.

³⁸ Tretjakov, *Etnogeneticeskij process*, p. 15.

³⁹ Curta, *Considerații*, p. 12.

⁴⁰ Bromlei, *Ėtnos*, p. 72.

⁴¹ Curta, *Considerații*, p. 13.

creării unei identități etnice⁴². În viziunea cunoscutului specialist A. Smith, etnia este un grup uman, o realitate concretă apărută ca rezultat al atribuirii generație după generație, a aceleiași semnificații unuia și aceluiași grup uman, pe baza anumitor proprietăți culturale, spațiale, temporale ce caracterizează relațiile dintre membrii grupului și experiențele lor comune⁴³.

În același context, Hodder opina că folosirea culturii materiale pentru a marca granițele dintre diferite grupuri etnice va duce întotdeauna la răspândirea diferențiată a elementelor culturii materiale, ce poate fi ușor identificată pe cale arheologică⁴⁴. Stuart Baldwin atrage atenția asupra unuia din aceste elemente: „dimensiunile încăperilor din interiorul caselor sunt în funcție de valorile proxemice ale grupului etnic, care le edifică”⁴⁵. Merită atenție și aserțiunea, în conformitate cu care „diferențele de natură etnică iau naștere atât prin intermediul experiențelor de zi cu zi, cât și cu ajutorul inovației stilistice cu caracter excepțional, deoarece granițele etnice și reciprocitatea negativă devin acceptabile și sunt acceptate prin repetarea lor continuă atât în sfera publică, cât și în viața fiecărui individ în parte”⁴⁶. Trebuie să specificăm în acest caz că „repetarea continuă” creează acea condiție, prin care o manifestare inovațională se transformă cu succes într-un element cultural tradițional. Activitatea zilnică a unui grup de oameni duce la apariția anumitor simboluri caracteristice numai lor, simboluri ce își găsesc materializarea în diferite elemente ale culturii materiale.

Așadar, atât istoriografia sovietică, cât și cea occidentală au acordat o deosebită atenție problematicii etnice în cercetarea complexelor arheologice. Îmbogățirea fondului teoretic și factologic al etnologiei și arheologiei ne oferă un puternic impuls pentru continuarea la o etapă calitativ nouă a respectivelor cercetări.

Una din căile avantajoase de soluționare a problemei ar fi, după părerea noastră, analiza etnofuncțională a vestigiilor arheologice, adică a elementelor culturii „arheologizate”, din perspectiva îndeplinirii de către acestea a funcțiilor etnice. Aceste funcții sunt îndeplinite de ansamblul proprietăților etnodiferențiale și etnointegrative ale culturii. Merită să acordăm, în acest sens, o importanță deosebită funcției etnoinformaționale (funcția comunicativă a culturii etnice), care asigură transmiterea informației etnoculturale. În cadrul acestui proces, acțiunea definitorie o oferă informația

⁴² St. Shennan, *Introduction: archaeological approaches to cultural identity*, în *Archaeological Approaches to Cultural Identity*, Londra-Boston-Sydney, 1989, p. 16-17 (apud Curta, *Considerații*, p. 12).

⁴³ A. Smith, *The Ethnic Origins of the Nations*, Oxford-Cambridge, 1986, p. 22 (apud Curta, *Considerații*, p. 13).

⁴⁴ Curta, *Considerații*, p. 19.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 20.

⁴⁶ *Ibidem*.

diacronică, care deține rolul de bază în reproducerea etnosului și îi asigură acestuia stabilitatea/continuitatea în timp⁴⁷. Un alt tip de informație – cea sincronică – asigură continuitatea pe plan orizontal și integritatea teritorială a culturii etniei. Anume din acest punct de reper, I. Bromlei definea etniile drept niște organisme sociale care „prezintă prin sine niște blocuri de informație culturală specifică, limitate teritorial, contactele interetnice nefiind altceva decât un schimb cu astfel de informație. Și în acest plan, diferite tipuri istorice de comunități etnice se deosebesc substanțial unul de altul”⁴⁸.

După cum am enunțat și mai sus, cercetarea culturii unui etnos trebuie să vizeze ansamblul integral de elemente. Nu se poate judeca despre o cultură, având la dispoziție un detaliu ori un fragment al uneia din sferile ei. Or, o sferă culturală poate fi recunoscută ca „eticizantă” în cazul unei stricte interdependențe a tuturor elementelor sale. Astfel de sferă, în afară de limbă, pare a fi religia, care în unele cazuri se manifestă ca un criteriu etnic fundamental⁴⁹. În acest caz, reconstituirea arheologică a religiei unui etnos vechi trebuie realizată cu vizarea tuturor elementelor care o reflectă.

Același teoretician al etnologiei sovietice evidențiază trăsăturile etnografice ale culturii, care ar distinge, în mod obiectiv, un etnos de altul⁵⁰. Prin acest „strat etnografic” al culturii s-ar înțelege totalitatea ori ansamblul etnic al culturii. Analizând cultura etnică e necesar să se țină cont de caracterul său de grup. Ca indicii etnici se pot manifesta doar acele trăsături ale culturii, care sunt caracteristice întregului etnos. Doar acest caracter de grup pare să fie cea mai importantă condiție pentru îndeplinirea de către cultură a funcțiilor etnice. Referindu-ne la variantele locale ale culturii, ar fi greșit să le absolutizăm. Acestea nu pot șterge unitatea etnică. Dealtfel, complexe culturale locale ale fiecărei etnii, în sectorul limitrof al acesteia pot îndeplini funcția etnodiferențială. La nivelul integrității culturale, subliniem importanța comunității culturale pentru funcționarea etnosului ca sistem integru.

Un rol de asemenea extrem de important îl deține funcția etnoscificativă a culturii, ce asigură acumularea, păstrarea și transmiterea din generație în generație a informației, care asigură, la rândul său, continuitatea culturală în cadrul etnosului.

În general, fiecare component al culturii este relativ specific. Trăsăturile specifice ale unei comunități etnice sunt doar acele trăsături, care o deosebesc în primul rând de comunitățile cu care aceasta se află în contacte relativ permanente. Aici ar trebui să mai menționăm clasificarea elementelor culturale stabile (constante) și instabile. Primele, marcate de tradiție, pot reprezenta „cel

⁴⁷ Bromlei, *Ĕtnos*, p. 53.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 60.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 59.

mai etnic” strat al culturii, aceasta din urmă fiind pluritemporală, în construcția sa succedându-se elemente tradiționale și inovaționale. Ținem cont și de faptul că odată cu pătrunderea elementelor noi în cultură, cele vechi nu dispar totalmente, ci își pot continua dezvoltarea sub relativ alte forme mai noi și mai adaptate la noi condiții.

Așadar, stratul „cel mai etnic” al culturii are doi parametri de bază: supraindividualismul (adică, caracterul de grup) și stabilitatea, ce-i asigură continuitatea. Am mai menționat aici, că încărcătura etnică de bază o poartă cultura tradițional-cotidiană⁵¹. În cazul societăților arhaice – obiectul nostru de studiu – acest „strat” cuprinde întreaga cultură a acestora.

Concluzionând, dorim să afirmăm că o astfel de abordare a problematicii puse în discuție poate avea perspective mari, cu toate că suntem conștienți de caracterul ei riscant. Astfel, e necesară o analiză complexă a tuturor elementelor complexului cultural arheologic, punându-l în coraport cu complexe învecinate. De asemenea, insistăm asupra utilizării tuturor surselor existente: narrative, arheologice, etnografice etc., în cazul în care realizăm o corelare a unei culturi arheologice cu o comunitate etnică. În același sens, ținem să menționăm importanța studierii fiecărui element cultural depistat în raport cu contextul temporal, teritorial și cultural al acestuia, pentru ca mai apoi să-i evidențiem funcționalitatea etnică.

ANDREI COROBCEAN
Universitatea de Stat din Moldova

REFLECTIONS UPON ETHNICAL INTERPRETATION OF ARCHAEOLOGICAL COMPLEXES

Summary

In the second half of the last century a great importance was given to the study of the processes of ethnogenesis, linguistics and archaeology, to the detriment of ethnology, which, as a distinct subject, should have held the main role in the study of the guidelines of people's structure and evolution.

Soviet historiography, through ethnologist S.A. Tokarev and his collaborator N.N. Ceboxarov, emphasises the critique of resources and the necessity of the corroboration between archaeological, linguistic, anthropological and ethnographical sources, an equation in which ethnology should hold the main sale in the research of ethnogenesis. The conclusion is subsequently supported by archaeologist P.N. Tretjakov, who points out archaeology's insufficient factual resources, the reason why a more accurate

⁵¹ *Ibidem*, p. 74.

solution to ethnogenetic issues is not achievable. This point of view is defended and enhanced by A.I. Briusov who considers that, among the demands of the methodology used in researching the issue, the most important one is the critical analysis of resources, especially the narrative ones, together with the necessity of some ethnogeneticists', archaeologists' and linguists' concerted efforts. This aspect is strong enough to stress the need for some special methodological elaboration could be emphasised but it is also important for the publication of some very important research papers in ethnology and archaeology. The second half of the 20th Century provided the assessment of the entire fact stock that both sciences had at their disposal this situation being generated by the growth of the entire stock. The same temporal context created good conditions for the evolution and theoretic base foundation. The basis of well structured and well founded theory of ethnos are created in ethnology, due to the efforts of the scientist I. Bromlei, who, in his works, makes a complex analysis of the structure of the ethnos, of the ethnic processes and of culture through its ethnical functions. This opinion was also shared by one of the most influent Soviet ethnologist, S.Arutiunov, who lends the issue of correlation between the archaeological and ethnical culture an important space in his works.

A different approach is distinguished in the occidental scientific literature. We have to admit that in this issue the problem is unilaterally analyzed in the majority of the cases, which has its advantages. An intensely discussed problem here is the ethnical phenomenon which represents a decision which a human group may take of representing himself, to themselves or to the others, with the help of some symbolic means, as carriers of a cultural identity. Regarding the reflection of ethnic phenomenon in archaeological realities in nowadays Western literature rather interesting opinions are taking a hope. One of these is that within archaeological material one can find the reflection of certain specific cultural traits consciously used in the process of creating an ethnic identity.

Therefore both Soviet historiography and the western one gave special attention to ethnic issues in the study of archaeological complexes. The enrichment of the theoretical and factual framework of ethnology and archaeology gives us strong impetus to carry on research at a highly qualitative stage so that the study of the culture of a certain ethnos must aim at the integral complex of all elements.

In conclusion we want to assert that such an approach of the issues under discussion may provide insightful perspectives although we are aware of its risky character. More than ever we need to carry out a complex analysis of all the elements of the cultural archaeological complex, in order to correlate it with other neighbouring complexes. Also, we insist on the usage of all existing sources: narrative, archaeological, ethnographical, etc, in case we make

a correlation between an archaeological culture and an ethnic community. In the same direction, we insist on mentioning the importance of studying each discovered cultural element reported to its temporal, territorial and cultural context and afterwards to outline its ethnical function.